

KODOLÁNYI GYULA
Egy ízig-vérig mai író

**Szabó Zoltán születésének
 centenáriuma**

A kiállítás plakátját, meghívóját betölti egy fénykép: finom vonású férfi ül egy természetesen elhanyagolt kert kő lépcsőjén. Boldoggá tesz a ráismerés: ez az a Szabó Zoltán, akit én személyesen ismertem, akinek baráti kedvességét, különleges egyéniségét megtapasztaltam.

Laza eleganciájú, hajlékony férfi, szemében éberség és tűz. A világban jól érzi magát, az érzékek világában és a természet szépségében harmonikusan otthonos – de merengve is mindig figyel, ugrásra készen, mint egy vadállat.

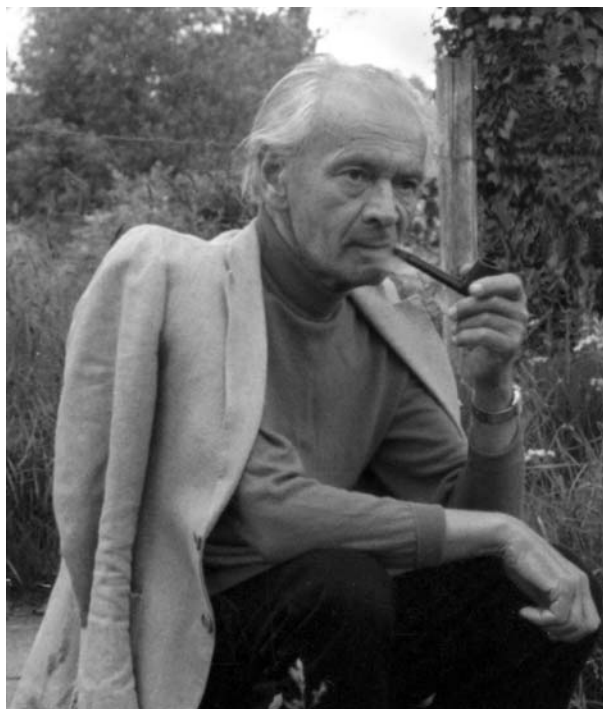
Szabó Zoltánt olyan embernek ismertem meg 1966-ban, akinek mondatai mögött sosem volt hátsó szándék – és ami különösen ritka, a kérdései mögött sem. De érződött benne sok titok, amelyekről szermémesen hallgatott.

54 éves volt akkor, apámmal szinte egyidős – nekem akkori, 24 éves szememben a középkora delén járó, de az öregedés felé alig megindult férfinak látszott. Érzékeny volt, rugalmas, és meglepően gyors, ha kellett. Tudta hallgatni mások szavát, csaknem zavaróan éles figyelemmel, és tudott nagy tűzzel, raccsolva, szavakat odavetve és elharapva, távirati mondatokban és héraikleitoszi aforizma-tömbökkel dobálózva vitázni.

Érezni lehetett, hogy már megharcolta a küzdelmeket belső szabadságáért a világgal, és magával is. Ezt a szabadságot bizonyára a „remeteség” nehéz éve hozták meg neki, Angliában, 1949 és 1956 között.

Szabadságigénye végletes volt, és világi érvényesülését ez bizonyára nehezítette. Nem volt türelme ostoba és lassú felfogású emberekhez. Nem tudott hízelegni. Véleményét sistersgő indulattal közölte, ha felbőszítették.

Nemes és nagylelkű lény volt, aki gyűlölte azokat, akik vélt vagy valós hatalmukkal visszaéltek az emberi kapcsolatokban s a világban.

Egy sors felvonásai

Az író a másik íróban is az embertársat keresi először. Az életút, a sorsdráma fordulóit fürkészi benne, képzelt történetét rakja össze a tények szilánkjából, amely aztán akár igaz is lehet.

Én úgy képelem, hogy Szabó Zoltán sorsdrámájának három felvonása volt.

Az első felvonás az ifjúkortól 1949-ig tartott. Mondhatni, Szabó Zoltán ekkor az istenek kegyeltje volt.

Nem túlzás csodagyerekeknek tekinteni őt, aki rendkívüli képességeihez megkapta a legjobb iskolák segítségét is. Hogy négy év alatt két egyetemre járt és egyiket sem fejezte be – ez is a képhez tartozik. Közben egyik legműveltebb szellemünké válik a vonzó, megnyerő bájú fiatalember, és húszas éve elejétől a tenyerükön hordozzák a legkiválóbb kortársak, a népi mozgalom leendő nagyságai, és olyan mentorok, mint Sík Sándor, Babits Mihály és Szekfű Gyula. Sorra jelennek meg szociográfiai és esszékönyvei, harmincéves koráig hét. És nem akármilyen művek – élő klasszikusok. A háborús Európát a Magyar Nemzet főmunkatársaként járja be Szabó Zoltán. Megszületik első fia, Ádám.

A diadalút folytatódni látszik a háború után: a fiatal, rövid életű demokráciában lapszerkesztő majd kultúrattasé Párizsban. Azonban sokaknál világosabban látja, hogy ez az ő alkatának és elveinek oly ked-

Elhangzott a Szabó Zoltán kiállítás megnyitóján, április 12-én.

vező történelmi intermezzo rövid lesz, a szovjet hadsereg árnyékában. 1949-ben emigrál – sokak meglepetésére nem Franciaországba, hanem Angliába.

A remeteséget választja, saját szavaival. Egy olyan országban, amely a remeteséget, különiséget minden helynél előzékenyebben fogadja el. A publikáció csatornáit szinte bezárulnak ekkor Szabó Zoltán előtt, és második házassága fölött is hamar beborul az ég. A sors az istenek kegyeltjét a legmélyebb szakadékba löki erre a hétéves korszakra, 1956-ig. Így látom én.

Ebből a szakadékból 1956-ban vergődik a fényre ismét – a maga lelki erejéből és a magyar forradalom csodájának éltető erejével. Ekkor, 44 éves korban kezdődik életének nagyobbik alkotó korszaka, most már klasszikussá forrottan, a korább is megnyilvánuló tehetséget kiteljesítve. 28 éven át, 1984-es haláláig.

Túl a posztmodernizmuson

Korunk, a XX. század közepe és vége valóban a leírhatatlan embertelenségek kora? Isten haláláé, a történelem haláláé? Valóban az – mint amilyen a többi kor volt.

Az ember és a természet szépsége mára pusztán a múlt, a történelem, a nosztalgia kategóriája lett? Igen, valóban – és itt maradt velünk, közöttünk, továbbra is.

Ezeket a posztmodern gondolattal ellenkező állításokat kinek hihetjük ma el? Csak annak, aki valóban kortársunk, aki benne él vagy élt e korban, együtt velünk, nyitott szemmel, éles érzékekkel és hiteles műveltséggel.

Van-e közöttünk ilyen író ma? Igen, Szabó Zoltán. Egy izzig-vérig mai író, aki velünk együtt élte át a posztmodern gondolat és a posztmodern világ felbuklását – s közben a klasszikus hagyomány rendíthetetlen kövein üldögélve figyelte mindezt belülről, kínban, de cinkos mosollyal.

Olyan író, akinek a mérvadó szellemi ősei és társai Montaigne, Shakespeare és Voltaire, meg Eötvös József, Rákóczi Ferenc és Zrínyi Miklós. És persze Babits Mihály, Tamási Áron, Illyés Gyula és Bibó István.

Ezt az írókat csak lassan ismertük meg, az elmúlt két évtizedben. Amikor életműsorozatának posztumusz

köteteit olvassuk, s különösen a tavaly decemberben *Nyugati vártán* címmel megjelent kétkötetes esszégyűjteményt. Szabó Zoltán nagysága életében a bennfentesek és barátok közt élő legenda maradt – hiszen ezek a fontos írások, a nagy, érett, termékeny korszak művei is az emigráns sajtóban szétszórva vagy rádióelőadásként terjedtek szűk körben. Első gyűjteményét levonatban olvashatta csak, halála előtt pár héttel.

E kiadástörténet lelki rejtélyeire itt kitérni nincsen idő. És mintha csak így rendeltetett volna: felfedezünk most egy kortárs magyar óriást, aki a mi mai nyelvünkön beszél hajlékony és pontos mondatokban, és segít átmenni bennünket a posztmodernizmus hamis dilemmái felett.

Időtlen világgép

Szabó Zoltán írói világának megismerése még előttünk áll. Csak most indulunk el erre a csodálatos kalandra.

Csak egy motívumot emelnék most ki ebből a meglepetésekkel váró nagy világból. Joggal képzelhetnénk Szabó Zoltánról, a falukutatóról és a történelem szerelmeséről az elébb mondottak után, hogy pillantása mindenütt hely és idő jellegzetességeiben keresi a lényegét.

Azonban szó sincs erről. Egy lélegzetállító félmondatot idéz valahol: „*haladás csak a szeretetben van*”.

Ugyanebben a szellemben veti egy kései tanulmányában Veres Péter szemére, hogy nem fogja fel Hemingway *Öreg Halászának* a mindenséghez való viszonyát. Így ír: „A lélek nem magára hagyott, mert ennek az univerzumnak ugyanígy része, ahogy azok a ridegpásztorok, Veres Péter ősei voltak birokban s egyetértésben az univerzummal az ő pátriájukban a Hortobágy mellékén. Santiago annak az ősi-paraszt életérzésnek a halász-változatát testesíti meg, aminek Buday, Tomori, Ortutay nevet is adtak, 'globális szemléletnek' keresztelték el.”

Szabó Zoltán tehát azt vallja, hogy az embertelenség és a Rossz folyton újjászületik, de Isten és a szépség is folyton újjászületik, egy változatlan univerzum égboltja alatt, azzal összhangban – ahogy halászok, pásztorok és parasztok, remeték, papok, csillagászok és szerelmesek élnek azt át ezer meg ezer éve.